

בועז סנג'רו

"מרמה והפרת אמונים": לסל – וחטל

החוק לשלול חירותו של אזרח. זוהי חקיקה רעה שכבר לפני כשבעה עשורים צריך היה לבטל. דעה מרכזית אחת בקרב המומחים למשפט פלילי היא שהעבירה מיותרת, בהיותה גולשת לתחום המשמעתי ולמישור האתי ולר כדת התנהגויות שלא מתאימות לדרסטייות של המשפט הפלילי. במציאות הישראלית הפכה העבירה ל"עבירת סל" – מושג שאין לו מקום במשפט הפלילי, באשר עצם קיומה פוגע באוטונומיה ובכבוד האדם.

במשפט האמריקני איסור פלילי מעורפל מוכרז על ידי בית המשפט כבטל בהיותו מנוגד לחוקה. בישראל בית המשפט מעולם לא ביטל איסור פלילי כמנוגד לחוקי היסוד. בפסק הדין בפרשת שבס כתב השופט מצא שה שופטים נכשלו בהשגת המטרה של קביעת מבחן ברור ומדויק ליסודות העבירה. אף שלפי מדדים בינלאומיים

בראשית החודש הונח על שולחן הפרלמנט האנגלי דו"ח עב כרס של ה"Law Commission – הגוף המרכזי המנסה רפורמות חקיקה – ובו המלצה חרימשמעית לבייטול העבירה misconduct in public office, שהמקבילה לה אצלנו היא העבירה "מרמה והפרת אמונים". בדו"ח נאמר שהעבירה הקיימת, שהיא בת מאות שנים ושמוקרה ב"משפט המקובל", אינה בהירה ושגבולותיה לא ברורים, ושהדבר יוצר פוטנציאל לשימוש לרעה ולא-צדק. הדו"ח ממליץ להגביל את העבירה למקרים של פגיעה חמורה באינטרס הציבורי, המלווה באשמה משמעותית, וליצור מנגנון שיבטיח הוגנות ועקביות בהגשת כתבי אישום והימנעות מבובזו משאבי הציבור. הדו"ח מתבסס גם על סעיף 7 לאמנה האירופית לזכויות אדם (ECHR), שאוסר ענישה רטרופקטיבית המבוססת על איסורים מעורפלים.

מהו בדיוק "מעשה מרמה או הפרת אמונים הפוגע בציבור"? איש לא יודע, גם לא שופטי העליון. בבריטניה עוסקים כעת בביטול העבירה. האם הבשורה תגיע גם אלינו?

האם בשורת ביטול העבירה תגיע מבריטניה גם אלינו? את העבירה המדוברת "מרמה והפרת אמונים", סעיף 284 לחוק העונשין, ירשנו מהמנדט הבריטי על ארץ ישראל. מדינת ישראל רק תרגמה לעברית את סעיף 140 לפקודת החוק הפלילי משנת 1936. החוק הזה נוסח במקורו עבור הקולוניות של בריטניה והגיע לארץ ישראל מקפריסין. למרבה הצער, עד היום לא התפתחה כנסת ישראל לחוקק חוק עונשין חדש, מתאים לרוח התקופה, שיטתי, עם פחות עבירות, עם הגדרות ברורות ולא רחבות ועונשים סבירים. אך גם על רקע זה בולטת העבירה "מרמה והפרת אמונים". בניגוד צורם לעקרון החוקיות ולשאיפת המשפט הפלילי לספק אזהרה הוגנת לאזרחים, שהרי "אין עונשין אלא אם כן מזהירין" – נוסח החוק כלל לא מבהיר מהי ההתנהגות האסורה: "עובד הציבור העושה במילוי תפקידו מעשה מרמה או הפרת אמונים הפוגע בציבור, אף אם לא היה במעשה משום עבירה אילו נעשה כנגד יחיד, דינו – מאסר שלוש שנים". נוסח זה גם מראה שהתייחסות השכיחה בתקשורת ל"מרמה והפרת אמונים" כאל שתי עבירות נפרדות, מוטעית מיסודה.

ישראל אינה מדינה מושחתת, בתהליך שאותו כינתה פרופ' גוריאריה בצדק "פאניקה מוסרית", הפכה העבירה למכשיר לשימוש תדיר מדי במשפט הפלילי. בחזרה לבריטניה. במקום misconduct in public office המעורפלת, מוצעות שתי עבירות צרות יותר. נוסף על הגדרה ברורה יותר של ההתנהגות האסורה, ביסוד הנפשי של העבירה המוצעת נדרש ש"איש הציבור שאף להשיג רוח, וידע שאדם סביר יראה את השימוש שעשה בתפקידו כלא ראוי באופן רציני" – שהרי מדובר במעשים שבהקשרים אחרים כלל אינם פליליים. כמו כן, נקבעה לצד האיסור הגנה – למקרים שבהם ההתנהגות היתה אינטרס של הציבור. עד שנזכה בישראל לחקיקה ראויה, אולי השופטים ילמדו מהאנגלים כיצד לפרש את האיסור שהותירו לנו, ושהם עצמם מבקשים לבטל.

מהו "מעשה מרמה או הפרת אמונים הפוגע בציבור"? איש אינו יודע, גם לא השופטות והשופטים בבית המשפט העליון. במצב שכזה חירות האדם, המבוססת על ידיעת התחום האסור ועל ההנחה שהשאר מותר, מצטמצמת מאוד. איסור שכזה מעניק כוח מופרז לרשויות אכיפת

פרופ' בועז סנג'רו מלמד במכללה האקדמית גליל מערבי ובמכללה האקדמית ספיר ומייסד האתר "ביקורת מערכת המשפט הפלילי"